

LIETUVIAI EUROPOS KOMISIJOS TARNAUTOJAI: ŽVILGSNIS IŠ DIASPOROS TINKLŲ TEORIJOS PERSPEKTYVOS

VAIDA GINEIKYTĖ

Šiame straipsnyje aprašomu tyrimu siekiama išsiaiškinti, kokios yra sąlygos lietuviams Europos Komisijos tarnautojams įsitraukti į emigrantų žinių tinklus ir prisidėti prie kilmės valstybės raidos. Tyrime, derinant skirtingų autorių teorijas, sukuriamas teorinis modelis. Šis modelis pasitelkiamas įvertinti šių išvykusiųjų įsitraukimą į kilmės valstybę. Analizuojamos keturios diasporos įsitraukimo į kilmės valstybę prielaidos: išvykusiųjų socialinių tinklų struktūra, įsitraukimo į kilmės valstybės gyvenimą pobūdis, motyvacija dalyvauti, kylanti iš vertybinių ir tapatybinių veiksnių, ir kilmės valstybės politikos vaidmuo. Rezultatai atskleidė, jog iš tiesų dauguma apklaustųjų kuria socialinius tinklus kilmės pagrindu, pasižymi didžiavimusi savo kilme ir siekiu likti Lietuvos dalimi, tačiau veiksmingam šių emigrantų žinių tinklų įsitraukimui į Lietuvos gyvenimą trūksta kitų prielaidų: šios emigrantų dalies tinklai nepasižymi daugiafunkciškumu, jiems stinga sąsajų su kitomis diasporos organizacijomis; dabartinis įsitraukimo ir bendradarbiavimo su Lietuva lygis yra labiau sporadiškas ir mažo masto; galų gale, stipresniam ir organizuotesniam bendradarbiavimui trūksta kilmės valstybės paskatų per kryptingas politikos priemones.

Vaida Gineikytė – Viešosios politikos ir vadybos instituto jaunesnioji analitikė (el. paštas: vaida@vpvi.lt).

© Vaida Gineikytė, 2015

Straipsnis įteiktas redakcijai 2015 m. sausio 16 d.

Straipsnis pasirašytas spaudai 2015 m. kovo 26 d.

Ivadas

Lietuvai dar tik rengiantis tapti Europos Sąjungos (ES) nare, imta kalbėti ir apie Lietuvos valstybės tarnautojų išsiliejimą į Europos Sąjungos institucijų veiklą bei galimus to padarinius Lietuvos valstybės tarnybai. Buvo prognozuojama, kad ši ypač nukentės dėl gausesnio kvalifikuotų, daugiakalbių valstybės tarnautojų išvykimo¹ į Briuselį, Liuksemburgą ir kitus svarbiausius Europos Sąjungos miestus. Nors apie „eurokratus“ kalbėti tarptautinės migracijos terminais gana neįprasta, šis išvykimas gali būti traktuojamas kaip protų nutekėjimas: aukštos kvalifikacijos darbuotojai palieka kilmės valstybę dėl geresnių sąlygų ar galimybių, o ji dėl to patiria tam tikrą žalą.

Kilmės valstybės pradžios aspektas ypač aiškus į šį reiškinį žvelgiant iš žmogiškojo kapitalo paradigmos perspektyvos: kvalifikuota darbo jėga, paliekanti kilmės šalį, kartu išsiveža ir savo žinias bei įgūdžius, kurie realizuojami jau priimančioje valstybėje. Šis „kapitalas“, kaip ir jį turintis žmogus, vienu metu tegali būti vienoje vietoje². Tačiau nauji požiūriai mokslo ir technologijų sociologijoje ima kvestionuoti žmogiškojo kapitalo judėjimo paradigmos prielaidas. Ši paradigma kalbėjo daugiausia apie *fizinį* kvalifikuotųjų judėjimą, tačiau dabar įtvirtinama idėja ir apie *virtualų* išvykusiųjų dalyvavimą kilmės valstybės gyvenime. Šis požiūris pirmiausia įdiegtas transnacionalizmo teorijoje³, pasak kurios, migracijos procesas sukuria naują, sienas tarp valstybių peržengiančią tarptautinę erdvę ir suformuoja dvigubo indentiteto diasporas. Diaspora – tai aktyvūs, turintys išplėtotą vidinę organizaciją transnacionaliniai tinklai, apimantys ir

¹ Kalonaitis R., Bacevičiūtė G., Barcevičius E., Pranevičius J., *Lietuvos atstovavimo Europos Sąjungos institucijose poreikio ir galimybių analizė, Europos integracijos studijų centras*, Eugrimas, 2002, p. 7.

² Pavyzdžiui, Herbert B. Grubel ir Anthony D. Scott (1966), pradėję kalbėti apie protų nutekėjimą, ir daug vėlesnių autorių.

³ Tarp žymesnių srovės atstovų – Nadjė Al-Ali, Khalid Koser (2002); Nina Glick Schiller, Linda Basch, Cristina Szanton Blanc (1995); Steven Vertovec (2009).

kilmės valstybė, veikiantys pagal bendrą interesą⁴. Diaspora nepranda saitų su kilmės šalimi, palaiko su ja daugialypius socialinius, ekonominius ir politinius santykius, tiek mikro- (individualių veikėjų), tiek mezo- (šeimų, tinklų, bendruomenių) ir makro- (įtakos valstybių politikai, viešajai politikai) lygmenimis⁵. Skatinami įvairiapsių ryšių, lojalumo kilmės valstybei ir naudodamiesi šiais santykiais, diasporų nariai gali fiziškai negrįždami veiksmingai ir produktyviai dalyvauti šalies raidoje, perduodami informaciją, įgūdžius ir patirtį⁶. Nors intelektualinės diasporos ir anksčiau palaikė ryšius su kilmės šalimi, šiandien technologijos gali paversti šiuos sporadiškus ir ribotus santykius į struktūruotus, intensyvius ir daugialypius⁷. Taigi, įžvelgiami jau du būdai, kaip valstybė gali protų nutekėjimą (ang. *brain drain*) paversti protų įgijimu (ang. *brain gain*) ar protų apykaita (ang. *brain circulation*). Pirmasis – tai emigrantų sugrįžimas, jų žmogiškojo kapitalo fizinis sugrąžinimas į kilmės valstybę. Antrasis būdas apima pastangas panaudoti išvykusiųjų žinias bei gebėjimus kilmės valstybės labai jiems negrįžtant – literatūroje tai vadinama diasporos opcija⁸.

⁴ Koinova Maria, „Diasporas and Democratization in the Post-communist World“, *Communist and Post-Communist Studies* 42 (1), 2009, p. 41–64.

⁵ Barcevičius Egidijus, „Emigracija ir grįžtamoji migracija Vidurio ir Rytų Europoje: sėkmės istorija ar žlugusi svajonė?“, Barcevičius E., Žvalionytė D. (red.), *Užburtas ratas? Lietuvos gyventojų grįžtamoji ir pakartotinė migracija*, Vilnius: Vaga, 2012, p. 31–74.

⁶ Brown Mercy, „Using Intellectual Diaspora to Reverse the Brain Drain: Some Useful Examples“, *Brain Drain and Capacity Building in Africa*, ECA/IDRC/IOM, 2000 (United Nations Economic Commission for Africa, International Development Research Centre, International Organization for Migration), p. 90–106. Taip pat Meyer Jean-Baptiste, „Network Approach versus Brain Drain: Lessons from the Diaspora“, *International Migration* 39 (5), 2001. Šį požiūrį toliau plėtojo daugelis kitų autorių, iš kurių žymesni – Martinas Grossmanas, AnnaLee Saxenian, Sheila V. Siar, Yevgeny'us Kuznetsov.

⁷ Meyer Jean-Baptiste, Brown Mercy, „Scientific Diasporas: A New Approach to the Brain Drain“, World Conference on Science, UNESCO – ICSU Budapest, Hungary, 26 June – 1 July 1999.

⁸ Meyer; Séguin Béatrice, State Leah, Singer Peter A., Daar Abdallah S., „Scientific Diasporas as an Option for Brain Drain: Re-circulating Knowledge for Development“, *International Journal of Biotechnology* 8 (1/2), 2006.

Diasporos kapitalas šiandien pradedamas laikyti tokiu pat reikšmingu valstybei kaip finansinis, žmogiškasis ar socialinis kapitalas⁹. Tiesa, ši sąvoka dažniausiai minima kalbant apie verslininkus, mokslininkus ir įvairių sričių specialistus, tačiau ES institucijų tarnautojai taip pat atitinka esminius kriterijus, leidžiančius jiems tapti intelektualinių diasporų tyrinėjimų objektu: jie palieka kilmės valstybę, savo darbu užsienyje jai tiesiogiai neatstovauja, yra ypač aukštos kvalifikacijos profesionalai ir priimančioje valstybėje užsiima intensyvia tinklaveika su savo tautybės atstovais¹⁰. Be to, dirbdami ES institucijose lietuviai įgyja vertingos patirties bei žinių, kurių perdavimas Lietuvos institucijose dirbantiems tarnautojams galėtų prisidėti prie viešojo sektoriaus veikimo gerinimo. Visgi labai sunku aptikti akademinį darbą, kalbančių apie „eurokratų“ (ir apskritai tarptautinių organizacijų darbuotojų) ir jų tinklų santykį su kilmės šalimis. Dėl to ši sritis tampa atvira tyrimams.

Taigi, pagrindinis šio tyrimo klausimas: kiek diasporų tinklų teorijos siūlomas požiūris gali būti pritaikomas konkrečiai emigrantų daliai – lietuviams ES institucijų tarnautojams, kitaip – kokios yra sąlygos šiems žmonėms kurti veiksmingus informacijos ir patirties perdavimo kilmės valstybei tinklus? Šiuo tyrimu apimama tik maža ir aiškiai apibrėžta lietuvių, dirbančių ir gyvenančių Briuselyje, dalis – Europos Komisijos (EK) tarnautojai – nesiekiant rezultatų apibendrinti visiems ES institucijose dirbantiems lietuviams. Tokį pasirinkimą lėmė kelios priežastys: pirma, ši institucija vienintelė periodiškai pateikia atnaujintą statistiką apie personalo sudėtį pagal tautybę, lytį, padalinį ir kategoriją – tai leidžia tiksliai žinoti tyrimo populiacijos dydį ir tam tikras tyrimo dalyvių charakteristikas, reikalingas taikant kiekybinius tyrimo metodus. Antra, pasak tyrinėtojų, Europos Komi-

⁹ Aikins Kingsley, Russel Martin, *Diaspora Capital: Why Diaspora Matters for Policy and Practice*. International Organization for Migration, 2013.

¹⁰ Suvarierol, *Beyond the Myth of Nationality: A Study on the Networks of European Commission Officials*, Delft: Eburon Academic Publishers, 2007.

sija – tai labiausiai „socializuojanti“ tarptautinė institucija¹¹, kurioje labiau nei kitur pabrėžiamos viršnacionalinės vertybės ir diegiamas europinis identitetas (dėl to šių žmonių psichologinius ir socialinius ryšius su Lietuva išlaikyti gali būti sunkiau nei kitų institucijų darbuotojų). Trečia, būtent Europos Komisija yra dažniausiai aptinkamas studijų apie ES tarnautojų nacionalines vertybes, tapatumą bei tinklaveiką tyrimo objektas. Tai leidžia palyginti šio tyrimo atradimus su jau esamomis studijomis.

Straipsnyje analizuojami keturi iš aprašytos srities tyrinėjimų kylantys aspektai, tampantys diasporos įsitraukimo į kilmės valstybę prielaidomis: išvykusiųjų socialinių tinklų struktūra, įsitraukimo į kilmės valstybės gyvenimą pobūdis, motyvacija dalyvauti, kylanti iš vertybinių ir tapatybinių veiksnių, bei kilmės valstybės politikos vaidmuo. Siekiant atsakyti į tyrimo klausimą, derinami kiekybiniai ir kokybiniai metodai – lietuvių Europos Komisijos tarnautojų apklausa ir giluminiai interviu. Pirmoji šio straipsnio dalis supažindina su teoriniu šio darbo kontekstu ir teoriniais analizės įrankiais. Antroji dalis skirta tyrimo metodologijai aprašyti. Galų gale, trečiajame skirsnyje pateikiama empirinių duomenų analizė pagal keturis pirmiau išvardytus aspektus. Straipsnis užbaigiamas išvadomis ir bendromis rekomendacijomis dėl ryšių su šia diasporos dalimi plėtojimo.

1. Emigrantų žinių tinklų teorijos požiūris: kriterijai lietuvių Europos Komisijos tarnautojų įsitraukimui įvertinti

Jeanas Baptiste'as Meyeris ir Mercy Brown¹², kalbėdami apie diasporos opciją, apibrėžė keletą esminių prielaidų. Visų pirma, pripažįs-

¹¹ Hooghe Liesbet, „Several Roads Lead to International Norms, but Few Via International Socialization“, *International Organization* 59 (04), October 2005, p. 861–898; Georgakakis Didier, „European Civil Service as a Group: Sociological Notes about the „Eurocrats““ Common Culture“; Trondal Jarle, „Beyond the EU Membershipnon-membership Dichotomy? Supranational Identities among National EU Decision-makers“, *Journal of European Public Policy* 9 (3), 2002, p. 468–487; ir kiti.

¹² Meyer, Brown.

tama, jog dauguma kvalifikuotų emigrantų negrįš į kilmės valstybes, nes užsienyje susikuria sėkmingą profesinį bei asmeninį gyvenimą. Antra, nepaisant to, dauguma jų išlieka suinteresuoti gimtųjų šalių vystymusi dėl kultūrinių, tapatybinių, profesinių ir šeimos ryšių. Taigi, kilmės valstybės tikslas tokiu atveju yra kurti sąsajas su kvalifikuotąja diaspora, per kurias ši galėtų veiksmingai prisidėti prie kilmės valstybės raidos nesugrįždama, tačiau perduodama informaciją, įgūdžius ir žinias.

Pasak kito srities tyrinėtojo, Yevgeny'jaus Kuznetsovo, diasporos nariai negrįždami gali būti naudingi savo kilmės šaliai dviem plačiais įsitraukimo būdais: per „diskusijas“ ir „transakcijas“. „Diskusijos“ apima interneto svetaines, konferencijas, komunikaciją – veiklas, kurios padeda diasporų nariams susipažinti, užmegzti ryšius ir apsibrėžti, kaip jie gali prisidėti prie kilmės valstybių tobulėjimo. „Transakcijos“ – aukštesnis įsitraukimo lygmuo, kuris apima veiksmus, duodančius „apčiuopiamų“ rezultatų kilmės valstybei, reikalaujančius organizavimo ir laiko¹³. „Transakcijas“ vykdančios diasporos tinklai, pasak autoriaus, turi pasižymėti trimis bruožais: pirma, telkti bendrai veiklai asmenis, pasižyminčius stipria vidine motyvacija. Antra, diasporos tinklų nariai turi atlikti tiek tiesioginius, tiek netiesioginius vaidmenis: viena vertus, patys vykdyti projektus kilmės šalyje, antra vertus, veikti kaip jungtys su priimančioje šalyje esančiu kapitalu. Trečia, turi būti sėkmingai vykdomos aktyvios iniciatyvos, siekiančios nuo „diskusijų“ pereiti prie didesnio įsitraukimo į kilmės valstybės gyvenimą, teikiančio apčiuopiamų rezultatų¹⁴.

Y. Kuznetsovo ir kitų autorių tyrimai suteikė pakankamai reikiamų žinių teoriškai įvertinti konkrečios diasporos ar jos dalies potencialą įsitraukti į kilmės valstybės gyvenimą ir raidą „transakcijų“

¹³ Kuznetsov Yevgeny, „Mobilizing Intellectual Capital of Diasporas: From First Movers to a Virtuous Cycle“, *Journal of Intellectual Capital* 9 (2), 2008, p. 264–282.

¹⁴ Kuznetsov Yevgeny, „Leveraging Diasporas of Talent: Toward a New Policy Agenda“, Kuznetsov Yevgeny (red.), *Diaspora Networks and the International Migration of Skills: How Countries Can Draw on Their Talent Abroad*, Washington: The World Bank, 2006, p. 221.

lygmeniu. Jais remiantis, šiai studijai atlikti sudarytas teorinis modelis, apimantis svarbiausius keturis šių tyrėjų išskirtus aspektus (žr. 1 lentelę). Nors šiame straipsnyje aptariama tik nedidelė visos aukštos kvalifikacijos lietuvių diasporos dalis, t. y. išvykusieji į Briuselį dirbti Europos Komisijoje, išskirti kriterijai padės įvertinti jos galimybes prisidėti prie Lietuvos pažangos konkrečioje srityje, kur šie žmonės atlieka svarbią šaliai ekspertizę – viešajame administravime.

1 lentelė. *Diasporos žinių tinklų potencialo vertinimo kriterijai*

Stadija	Emigrantų (diasporos) žinių tinklai		Dalyvių motyvacija	
	Organizacinė struktūra	Įsitraukimo į kilmės valstybę pobūdis	Vidinė	Išorinė
<i>Embrioninė (pradedamos „diskusijos“)</i>	Daugiausia neformalūs ir smulkūs tinklai	Sporadiškas, menkas	Individuali sėkmė; priklausymas diasporai dažnai laikomas trūkumu	Nėra paskatų įsitraukti, kylančių iš kilmės valstybės veiksmų
<i>Besivystanti (palaipsniui pereinama prie „transakcijų“)</i>	Dideli ir įvairialypiai neformalūs tinklai, remiami diasporos organizacijų	Organizuotesnio, reguliaresnio pobūdžio, remiamas diasporos organizacijų ir / ar vyriausybės	Didžiavimasis tautybe ir kilme, noras įsitraukti į kilmės valstybės gyvenimą	Kilmės valstybė imasi veiksmingų priemonių diasporoms įtraukti

Šaltinis: parengta autorės pagal Kuznetsov (2006, p. 223), koreguota atsižvelgiant į susijusius tyrimus.

Visų pirma, sėkmingam išvykusiųjų įsitraukimui į „transakcijas“ kilmės valstybei reikalinga organizacinė struktūra – organizuoti ir aktyvūs diasporos tinklai. Nors diasporos sąvoka jau savaime nuro-

do ir tinklaveikos aspektą¹⁵, „transakcijas“ vykdančioms diasporos tinklams reikia pakankamo masto, aukšto organizuotumo laipsnio, didelio socialinio kapitalo bei nuolatinio ir įvairiapusio pobūdžio. Tik kai tinklaveika vyksta tiek asmeninėje, tiek profesinėje sferoje, užtikrinamas reikalingas diasporos narių tarpusavio pasitikėjimas dalyvaujant informacijos mainuose¹⁶, padidinamos prieinamos ir perduodamos informacijos apimtys. Taigi, kad tarp kvalifikuotų emigravusiųjų ir kilmės valstybės vyktų reikšmingo masto informacijos ir patirties perdavimas, reikia, kad diasporos tinklai apimtų didelę išvykusiųjų dalį (tinklų pločio aspektas), kad šie žmonės bendrautų organizuotai ir intensyviai, o bendravimas apimtų tiek asmeninius, tiek profesinius santykius (tinklų gylio aspektas).

Antrasis teorinio modelio kriterijus atsižvelgia ne tik į diasporos tarpusavio ryšius priimančioje valstybėje, bet ir tuos, kurie sieja juos su kilmės šalimi. Sėkmingoms „transakcijoms“ vykdyti reikia tų pačių plačios ir gilios tinklaveikos su veikėjais kilmės šalyje elementų. Šiuo atveju ypač svarbūs ne tik asmeninio pobūdžio santykiai ar visuomeninė veikla, bet ir ryšiai su kolegomis iš kilmės šalies – Lietuvos valstybės tarnautojais.

Kiti du teorinio modelio elementai susiję su diasporos narių motyvacija kurti šiuos tinklus, juos palaikyti, įsitraukti į kilmės valstybės reikalus ir dalytis savo turimu socialiniu bei žmogiškuoju kapitalu. Būtent iš asmeninės emigrantų motyvacijos dalyvauti kilmės valstybės gyvenime perspektyvos tokį virtualų „protų sugrąžinimą“ aiškino Y. Kuznetsovas¹⁷. Tyrime išskiriami vidinės ir išorinės motyvacijos veiksniai. Pirmieji susiję su, viena vertus, asmenine sėkme

¹⁵ Brinkerhoff Jennifer M., „Diasporas and Development. What Role for Foreign Aid?“, Picard Louis A., Groelsema Robert, Buss Terry F., *Foreign Aid and Foreign Policy: Lessons for the Next Half-Century*, New York: M. E. Sharpe Inc., 2008, p. 375.

¹⁶ Brinkerhoff Jennifer M., *Digital Diasporas – Identity and Transnational Engagement*, New York: Cambridge University Press, 2009, p. 39. Taip pat Gamlen Alan, „The Brain Drain is Dead, Long Live the New Zealand Diaspora“. Centre on Migration, Policy and Society. Working Paper No. 10, University of Oxford, 2005, p. 25.

¹⁷ Kuznetsov, 2008.

profesinėje srityje ir, kita vertus, tapatybe ir lojalumu kilmės valstybei. „Transakcijoms“ reikalinga nacionaliniais jausmais pagrįsta motyvacija. Išorinė motyvacija papildo pastarąją ir kyla iš kilmės valstybės paskatų dalyvauti pagalbos jai tinkluose, kilmės valstybės vykdomos politikos išvykusiųjų atžvilgiu bei teikiamos paramos ir rodomos iniciatyvos bendradarbiauti.

Šie keturi aspektai – emigrantų socialinių tinklų struktūra, įsitraukimo į kilmės valstybę pobūdis, vidinė motyvacija dalyvauti, kylanti iš vertybių ir tapatybės, išorinė motyvacija, skatinama kilmės valstybės veiksmų, – tampa pagrindu empirinių duomenų analizei. Ji pateikiama toliau straipsnyje.

2. Metodologija

Tyrime derinami kiekybiniai ir kokybiniai socialinių mokslų metodai. Tyrimo pagrindas – lietuvių Europos Komisijos tarnautojų apklausa, atskleidžianti šios žmonių grupės požiūrį ir polinkį megzti ryšius su kitais Briuselyje gyvenančiais lietuviais, bendradarbiauti su Lietuvos valstybės tarnyba ir dalyvauti valstybės gyvenime, taip pat – tokių reiškinų mastą. Giluminiai pusiau struktūruoti interviu su lietuviais Komisijos tarnautojais buvo pasitelkiami renkant medžiagą, reikalingą tiek tikslinant tyrimo dizainą ir kuriant klausimyną, tiek vėliau iliustruojant apklausos rezultatus, nes informantams buvo užduodami panašūs į apklausos klausimai.

2.1. Apklausa

Apsibrėžiant tiriamąją populiaciją buvo svarbūs keli aspektai. Visų pirma, diasporų tinklų teorijų kontekste svarbu, kad tyrimo dalyviai teoriškai yra emigrantai – išvykę į užsienį gyventi ir dirbti Lietuvos piliečiai. Antra, kaip minėta, šiame tyrime koncentruojamasi į vienintelę ES instituciją – Europos Komisiją. Trečia, emigracijos ir emigrantų tinklų kontekste svarbus yra geografinis dėmuo – apibrėžta

erdvė, kurioje vyksta pirminis tiesioginis išvykusiųjų bendravimas, padedantis pagrįdą tolesniam ryšių mezgimui ir tinklų kūrimui jau ir kitomis komunikacijos priemonėmis. Dėl to tyrimo objektas apima tuos lietuvius tarnautojus, kurių darbo vieta yra Briuselyje. Galų gale, svarbus ir profesinis aspektas. Tyrime koncentruojamasi į viešojo sektoriaus institucijų tarnautojus ES ir galimus jų profesinius ryšius su Lietuvos valstybės tarnybos tarnautojais. Dėl to į tyrimą neįtraukiami Europos Komisijoje dirbantys lietuviai vertėjai.

2014 m. vasarį pateiktais duomenimis, Europos Komisijoje dirbo 317 lietuvių, kurie sudarė 1,3 proc. viso Komisijos personalo¹⁸. Apskaičiuojant apibrėžtą tyrimo populiaciją, iš šio skaičiaus atimtas skaičius asmenų, dirbančių Liuksemburge įsikūrusiuose padalinuose ir generaliniuose direktoratuose: „Eurostat“ (7), Informatikos generaliniame direktorate (2), Leidinių biure (14) bei Infrastruktūros ir logistikos biure Liuksemburge (0). Dėl geografinio aspekto atmesti ir Komisijos atstovybėje Vilniuje dirbantys Komunikacijos generalinio direktorato tarnautojai (17)¹⁹. Vertimo raštu generaliniame direktorate (76) bei Vertimo žodžiu ir konferencijų generaliniame direktorate (18)²⁰ dirbantys lietuviai vertėjai taip pat nebuvo įtraukiami į tyrimo populiaciją dėl savo darbo pobūdžio. Taigi, tiriamą populiaciją 2014 m. vasarį sudarė 183 žmonės.

Kvietimai dalyvauti internetinėje apklausoje buvo išsiųsti 172 lietuviams Europos Komisijos tarnautojams. Šis skaičius sudarė 94 proc. generalinės aibės (183). Apklausa, naudojant elektroninę apklausų įrankį, atlikta 2014 m. balandžio 9–15 d. Buvo pasiektas palyginimi aukštas atsakomumo lygis – 56 proc., galutinis apklausos dalyvių skaičius buvo 97. Kalbant apie respondentų demografines ir socia-

¹⁸ European Commission, Statistical Bulletin – Off & TA: Nationality and DG. Atnaujinta 2014 02 17, <http://ec.europa.eu/civil_service/docs/europa_sp2_bs_nat_x_dg_en.pdf>, 2014 03 03.

¹⁹ European Commission Directory, <http://ec.europa.eu/staffdir/plsql/gsys_tel.display_search?pLang=EN>.

²⁰ Statistical Bulletin – Off & TA: Nationality and DG.

lines charakteristikas, didžiąją dalį (71,4 proc.) apklausos dalyvių sudarė moterys. Sulaukta atsakymų iš visų Komisijos padalinių, kuriuose dirba į tyrimą patekę lietuviai (31), atstovų, išskyrus Teisės tarnybą. 62,4 proc. apklausos dalyvių buvo AD (administratorių) kategorijos tarnautojai, 37,6 proc. – AS (asistentų) kategorijos. Respondentų pasiskirstymas pagal lytį, pareigybės kategoriją ir EK padalinį gana proporcingai atspindėjo žinomas bendras lietuvių Europos Komisijos tarnautojų (populiacijos) charakteristikas²¹.

Apklausos duomenų analizė buvo atliekama pasitelkus kompiuterinę statistikos programą IBM SPSS ir „Microsoft Excel“. Apklausos rezultatams analizuoti daugiausia buvo taikomi aprašomosios statistikos metodai.

2.2. *Interviu*

Interviu metodas pasitelktas siekiant kompensuoti kiekybinių metodų ribotumą tiriant vertybinius ir tapatybinius veiksnius, reikalaujančius gilesnio supratimo ir interpretacijos. Be to, pokalbiai su informantais įgavo ir ekspertinio interviu pobūdį, nes jų buvo klausama apie lietuvių bendruomenės veiklą ir lietuvių ryšius Briuselyje apskritai. Iš viso tyrimo metu buvo atlikti aštuoni giluminiai pusiau struktūruoti interviu su lietuviais Europos Komisijos tarnautojais, pasitelkus patogiąją atranką, tačiau siekiant ir kuo didesnės variacijos. Nustatant imties dydį buvo vadovautasi prisotinimo taisykle. Kalbant apie informantų charakteristikas, apklausti keturi vyrai ir keturios moterys. Iš jų – Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos atstovas, buvęs Europos Komisijos tarnautojas ir šeši tarnautojai iš skirtingų Komisijos padalinių: Konkurencijos generalinio direktorato, Vidaus audito tarnybos, Europos kovos su sukčiavimu tarnybos, Komuni-

²¹ Statistical Bulletin – Off & TA: Nationality and DG; lietuvių EK tarnautojų pasiskirstymas apklausos vykdymo metu: vyrų – 26,7 proc.; moterų – 73,3 proc.; AD kategorijos – 64 proc.; AS kategorijos – 36 proc.; pasiskirstymas pagal padalinį taip pat gana proporcingai atspindėjo respondentų charakteristikose.

kacijos generalinio direktorato, Vidaus rinkos, pramonės, verslumo ir MVĮ generalinio direktorato ir Aplinkos generalinio direktorato. Informantų darbo stažas Komisijoje svyravo nuo trejų iki devynerių metų.

3. Rezultatai

3.1. Lietuvių tinklai Briuselyje

Remiantis teoriniu modeliu, pirmasis sėkmingo diasporos funkcionavimo kriterijus – išvykusiųjų tautiečių tarpusavio tinklai priimančioje valstybėje. Pasak Y. Kuznetsovo, diasporos tinklams plėtojantis ir labiau įsitraukiant į kilmės valstybės gyvenimą, pereinama nuo neformalių ir smulkių išvykusiųjų tinklų prie didelių ir įvairiapusių neformalių tinklų, besiremiančių profesionaliomis diasporos organizacijomis²². Taigi, socialiniai ryšiai tarp lietuvių Europos Komisijos tarnautojų ir kitų Belgijoje gyvenančių ir dirbančių lietuvių šiame tyrime yra svarbus jų polinkio įsitraukti į platesnius bendradarbiavimo tinklus rodiklis.

Apskritai, ES institucijų tarnautojų tinklaveika yra jau tyrinėtas reiškinys. Viena ryškiausių srities tyrėjų Semina Suvarierol²³ aptiko, jog Komisijos tarnautojai laisvalaikio ir darbe yra labiau linkę ryšius megzti ir informacijos kreiptis į kitus tos pačios tautybės tarnautojus. Pasak jos, joks Komisijos pareigūnas nėra gimęs *europiečiu* ir neįmanoma tiesiog užmiršti tautybės faktoriaus. Tautybė šiame ES institucijų kontekste tampa pagrindu sukurti lygiagretų santykių tinklą, besiremiantį informacijos mainais: tautiečiai Briuselyje yra labiau linkę burtis, bendrauti laisvalaikio, o šie nacionaliniai tinklai neapsiriboja Komisija ar kuria viena institucija: verslininkai, lobistai, NATO darbuotojai ir kitų ES institucijų tarnautojai taip pat įtraukiami į šias veiklas²⁴.

Lietuvių Europos Komisijos tarnautojų tinklai šiame straipsnyje analizuojami dviem aspektais: pagal plotį – kiek žmonių ir skirtingų

²² Kuznetsov, 2006, p. 223.

²³ Suvarierol, p. 140.

²⁴ Ten pat.

aplinkų tinklas apima, ir gylį – šių interakcijų dažnumą bei turinį. Aktyvios tautinės tinklaveikos apraiškų ieškota tiek laisvalaikio, tiek su pareigomis susijusiuose santykiuose. Tokia dvejopa tinklų funkcija turėtų nurodyti sėkmingoms „transakcijoms“ reikalingą jų įvairiapusiškumą.

Visų pirma buvo atsižvelgta į respondentų dalyvavimą Belgijos lietuvių bendruomenės, kaip emigrantų tinklų, turinčių organizuotą pobūdį, veikloje. Bendruomenė, įkurta 1947 m., organizuoja tautines ir valstybines šventes, sporto žaidynes, užsiima parapine veikla, ieško bendruomenės veiklai finansinių rėmėjų, palaiko ryšius su Lietuvos institucijomis ir kitomis užsienio lietuvių bendruomenėmis²⁵ – taigi, atlieka gana svarbią diasporos tinklų veikimui funkciją. Tiek apklausos, tiek interviu rezultatai atskleidė gana intensyvų lietuvių Europos Komisijos tarnautojų įsitraukimą į bendruomenę – 53,7 proc. respondentų nurodė²⁶, jog dalyvauja šioje veikloje kartais arba reguliariai. Be to, interviu atskleista, jog lietuvių tinklaveika Briuselyje yra ir gana intensyvi, į veiklas įtraukiami lietuviai ir iš kitų Belgijos miestų. Žmonių, dalyvaujančių bendruomenės socialiniame tinkle, spektras gana platus: interviu dalyviai pasakojo, kad šis tinklas apima lietuvius iš ES institucijų, NATO institucijų, Lietuvos ambasados Belgijoje ir Lietuvos atstovybės prie ES darbuotojus, kitus Belgijoje gyvenančius lietuvių kilmės asmenis. Apskritai, informantai, dalyvaujantys šios bendruomenės veikloje, nurodė, jog lietuvių tinklas Briuselyje labai tvirtas, o bendraujama daug, socialiniai tinklai persikelia ir iš Lietuvos per giminaičius, bendrakursius ir pažįstamus. Tai leidžia patvirtinti, jog lietuvių tinklaveika kilmės pagrindu bendruomenėje Briuselyje yra plati, intensyvi ir iš dalies „institucionalizuota“.

²⁵ Belgijos lietuvių bendruomenė, „Apie BLB“, <<http://www.belglietuviai.eu/index.php?psl=aboutus&p=1&PHPSESSID=aca47ebd44060a3566375d243299fff1>>, 2014 05 05.

²⁶ Į klausimo „Ar dalyvaujate su Lietuva susijusiose iniciatyvose ar organizacijų veikloje?“ variantą „Lietuvių bendruomenės Briuselyje veikloje“ atsakė „Taip, kartais“ ir „Taip, reguliariai“.

Darbo ir laisvalaikio ryšiai buvo išskirti nagrinėjant mažiau „institucionalizuotus“ lietuvių tinklus Briuselyje, t. y. tinklus ir bendravimą nebūtinai Belgijos lietuvių bendruomenės veiklų ribose. Kalbant apie darbinius ir profesinius ryšius svarbu pažymėti, kad, pasak interviu dalyvių, dauguma lietuvių darbe ir apskritai darbo reikalais bendrauja mažiau dėl to, jog viename padalinyje arba viename pastate dirba palyginti nedaug lietuvių. Kalbant apie darbo reikalų tinklų „plotį“, apskritai darbinius santykius lietuviai Europos Komisijos tarnautojai palaiko²⁷, o į šiuos tinklus įtraukiami ir kiti Briuselyje dirbantys lietuviai: kitų ES institucijų tarnautojai, NATO, Lietuvos ambasados ir atstovybės prie ES darbuotojai, taip pat nevyriausybinio ir privataus sektoriaus atstovai²⁸. Tačiau kalbant apie kilme pagrįstų darbo tinklų „gylį“, lietuvių tinklaveika darbo reikalais nėra intensyvi. Kaip rodo apklausos dalyvių atsakymai į klausimą apie pilietybę asmenų, su kuriais yra palaikomi *intensyviausi* darbiniai ryšiai, 28,1 proc. respondentų nurodė, jog darbo reikalais visiškai nebendrauja su lietuviais, ir tik 13,5 proc.²⁹ respondentų teigė, kad darbo reikalais intensyviai bendrauja būtent su Lietuvos piliečiais. Taigi, tai leidžia daryti išvadą, jog nors darbo klausimus lietuviai aptaria su tautiečiais, kilme pagrįsti tinklai respondentams nėra svarbiausi darbo ir profesinių klausimų srityje.

Kalbant apie laisvalaikio tinklus, matyti kitokia situacija³⁰: tik 6,5 proc. respondentų visiškai nebendrauja su kitais lietuviais laisvalaikiu, o 54,3 proc. laisvu laiku intensyviai bendrauja su būtent

²⁷ Atsakymai į klausimą „Su kokių ES valstybių narių piliečiais daugiausiai bendraujate darbo reikalais?“

²⁸ Atsakymai į klausimą „Įvertinkite savo ryšius su Belgijoje gyvenančiais lietuviais“ ties atitinkamais atsakymo variantais.

²⁹ Atsakymai į klausimą „Su kokių ES valstybių narių piliečiais daugiausiai bendraujate darbo reikalais?“, atsakymo dalys „Lietuvos“, „Kitų VRE valstybių“ „ES-15 valstybių“. Respondentų prašyta intensyvumą įvertinti pagal skalę nuo 1 iki 5, kai 1 – „visiškai nebendrauju“, 5 – „daugiausiai bendrauju būtent su šių valstybių piliečiais“. Analizuojant duomenis laikyta, kad nurodžiusieji 4 ir 5 su konkrečių valstybių (grupių) piliečiais bendrauja intensyviai.

³⁰ Atsakymai į klausimą „Su kokių ES valstybių narių piliečiais daugiausiai bendraujate laisvalaikiu?“ Atsakymo variantai ir interpretacija analogiška ankstesniam klausimui (žr. 29 išnašą).

lietuviais. Taip pat matyti, jog lietuvių laisvalaikio tinklai apima ne vien lietuvius, su kuriais dirbama, – bendraujama ir su kitur dirbančiais tautiečiais. Interviu dalyviai atskleidė gana intensyvių lietuvių laisvalaikio tinklų pobūdį: dažnai bendraujama elektroniniu paštu ir socialiniuose tinkluose, savaitgaliais vyksta susitikimai Briuselio kavinėse. Be to, į bendravimą laisvalaikiu įsitraukia daugiau EK darbuotojų, nei bendravimą darbo klausimais (žr. 2 lentelę). Apskritai, tik 4,1 proc. respondentų nurodė, kad iš viso nepažįsta lietuvių arba beveik nebendrauja su lietuviais, dirbančiais Briuselyje, nei darbo reikalais, nei laisvalaikiu³¹.

2 lentelė. *Lietuviai, su kuriais EK darbuotojai bendrauja laisvalaikiu*

Lietuviai, su kuriais leidžiamas laisvalaikis	Respondentų, bendraujančių laisvalaikiu su šiais lietuviais, dalis (proc.)³²
Dirbantys tame pačiame GD / EK tarnyboje	41
Dirbantys kituose GD / EK tarnybose	77,7
Dirbantys kitose ES institucijose	65,9
Dirbantys Lietuvos atstovybėje prie ES ir / ar Lietuvos ambasadoje Belgijoje	33
Dirbantys NATO	13,9
Dirbantys Belgijoje veikiančiose NVO, interesų grupių atstovai	8,5
Dirbantys privačiame sektoriuje	23,4

Apibendrinant galima daryti išvadą, jog Briuselyje egzistuoja gana intensyvi lietuvių tinklaveika, apimanti nemažą dalį Europos Komisijos tarnautojų. Dauguma jų teikia pirmenybę bendrauti būtent

³¹ Ties visomis klausimo „Įvertinkite savo ryšius su Belgijoje gyvenančiais lietuviais:..“ dalimis pažymėjusieji „Nepažįstu ten dirbančių lietuvių“ arba „Pažįstu ten dirbančių lietuvių, tačiau beveik nebendraujame“.

³² Į klausimą „Įvardinkite savo ryšius su Belgijoje gyvenančiais lietuviais:..“ atsakiusiųjų „Pažįstu ten dirbančių lietuvių, susitinkame laisvalaikiu“ ir „Pažįstu ten dirbančių lietuvių, bendraujame darbo klausimais ir susitinkame laisvalaikiu“ dalis.

su lietuviais: interviu surinkti duomenys rodė pozityvų šių tautybe grįstų tinklų vertinimą, o apklausos duomenys – gana platų mastą. Be to, Europos Komisijos lietuviai bendrauja ir su tautiečiais iš NATO ir kitų ES institucijų, Belgijos nevyriausybinio ir privataus sektoriaus. Šiame straipsnyje pasitelkiamo teorinio modelio kontekste tai rodytų besivystančią diasporos dalies organizacinę struktūrą, nes kuriami platus socialiniai tinklai būtent bendros kilmės pagrindu ir sukuriama terpė socialiniam kapitalui plėtoti. Vis dėlto analizė atskleidė, kad tokia plati tinklaveika aktyvi laisvalaikio, o ne darbo ar profesiniais klausimais. Pastarieji, nors ir yra aptariami su kitais lietuviais, bet gana retai, o šio pobūdžio tinkluose iš viso nedalyvauja nemaža dalis respondentų. Tai neleidžia kalbėti apie šių tinklų gylį ir įvairapusiškumą, reikalingą aktyvios diasporos dalies organizacinei struktūrai.

3.2. Dalyvavimas Lietuvos viešajame gyvenime ir tinklai Lietuvoje

Antrasis teorinio modelio elementas reikalauja išsiaiškinti lietuvių Komisijos tarnautojų įsitraukimo į kilmės valstybės gyvenimą pobūdį. Tyrime į tai pažvelgta per respondentų ryšius su Lietuva – asmeninio ir profesinio pobūdžio. Bene dažniausiai naudojamas matas socialiniam kapitalui matuoti – narystė organizacijose ir asociacijose³³ – taip pat pasitelktas tyrime, siekiant atskleisti Europos Komisijos tarnautojų tinklų ir socialinio kapitalo Lietuvoje mastą.

Analizė parodė, kad dalis apklaustųjų dalyvauja su Lietuva susijusių organizacijų veikloje ir iniciatyvose (žr. 3 lentelę), tačiau įsitraukimas į organizuotą su Lietuva susijusią veiklą yra labai menkas ir apima tik labai mažą skaičių respondentų. Didelė dalis lietuvių Komisijos darbuotojų nurodė apskritai nežinantys tokių iniciatyvų ar organizacijų. Įdomu, kad yra ryšys tarp įsitraukimo į lietuvių bendruomenės Briuselyje veiklą ir dalyvavimo labdaros, pilietinėse akcijose

³³ Putnam Robert, „Social Capital: Measurement and Consequences“. Isuma: *Canadian Journal of Policy Research* 2, 2001, Spring 2001, p. 41–51.

ir politinių partijų veikloje. Dėl to tikėtina, jog šiose veiklose dalyvaujama ne iš asmeninės iniciatyvos – jos organizuojamos ar apie jas informuojama būtent per priimančios šalies lietuvių bendruomenę, kuri siekia palaikyti ryšius su Lietuva ir dalyvauti jos viešajame gyvenime.

Šiame kontekste svarbi ir lietuviška intelektualinių diasporų teorijos idėjomis besiremianti „GLL | Global Lithuanian Leaders“ – Globalios Lietuvos lyderiai – platforma, apimanti lietuvių kilmės profesionalus visame pasaulyje ir siekianti suteikti galimybių Lietuvos ekonomikos veikėjams plėstis tarptautiniu mastu per verslo patarimų ir lietuvių studentų mentorystės programas, dalijimosi patirtimi renginius bei tinklaveikos forumus internete³⁴. Tai pavyzdys vienos priemonių tarptautiniam, kilme grįstam socialiniam kapitalui kurti ir plėtoti, tyrimo metu aktyviausias toks Lietuvoje. Visgi apklausos rezultatai atskleidė, kad respondentų dalyvavimas „GLL | Global Lithuanian Leaders“ – taip pat labai menkas. Atsakymai rodo, jog ši organizacija apskritai labai mažai žinoma – apie ją nėra girdėję daugiau nei ketvirtadalis respondentų.

3 lentelė. *Su Lietuva susijusios organizacijos ir iniciatyvos, kuriose dalyvauja lietuviai Europos Komisijos darbuotojai*

Iniciatyva / organizacija	Dalyvaujantys respondentai (proc.)³⁵	Respondentai, iš viso nežinantys tokių iniciatyvų / organizacijų (proc.)
„Global Lithuanian Leaders“	3,1	26,3
Lietuvių labdaros akcijos	41,5	18,1
Lietuvių pilietinės akcijos	48,4	16,8
Su Lietuva susijusios NVO	8,4	23,2
Lietuvių politinės partijos	4,2	9,6

Visgi, nors lietuvių Komisijos tarnautojų dalyvavimas Lietuvos viešajame gyvenime nėra intensyvus, tiek apklausos, tiek interviu

³⁴ Global Lithuanian Leaders, <<http://www.lithuanianleaders.org/about-gll/>>, 2014 03 09.

³⁵ Respondentai, į klausimą „Ar dalyvaujate su Lietuva susijusiose iniciatyvose ar organizacijų veikloje?“ atsakę „Taip, kartais“ ir „Taip, reguliariai“.

metu surinkta informacija atskleidė, kad jie palaiko gana aktyvius individualius ryšius su Lietuva, ten gyvenančiais ir dirbančiais žmonėmis. Net 96,9 proc. respondentų grįžta į Lietuvą bent kartą per metus, o vidutinis respondentų grįžimo į Lietuvą dažnumas – maždaug 3,6 karto per metus. Kalbant apie svarbiausius šiam tyrimui profesinio pobūdžio socialinius tinklus Lietuvoje (kadangi būtent su darbo sritimi susijusios informacijos ir patirties perdavimas gali būti naudingiausias kilmės valstybei), atsakymų analizė parodė, jog 14,6 proc. respondentų palaiko formalius arba neformalius ryšius su Lietuvos nevyriausybiniu sektoriumi atstovais, 27,4 proc. – su verslininkais, ir net 59,4 proc. – su Lietuvos valstybės institucijų darbuotojais³⁶. Toks šių ryšių gausumas leidžia pagrįsti svarbios prielaidos profesinei informacijai ir patirčiai perduoti – reikiamo socialinio kapitalo – buvimą. Visgi daugiausia dėmesio šiame tyrime skirta „transakcijoms“ tarp lietuvių, EK tarnautojų, ir Lietuvos valstybės tarnautojų – tai nagrinėjama toliau straipsnyje.

3.2.1. Ryšiai su Lietuvos valstybės tarnyba

Apskritai, išvykusių tarnautojų svečioje šalyje naujai įgytų žinių perkėlimas į kilmės šalį gali būti suvokiamas organizacijų mokymosi (angl. *Organisational learning*) teorijos kontekste³⁷. Pasak jos, išvykę organizacijų atstovai, dirbdami ir gyvendami užsienyje, įgyja plačių ir gilių žinių. Šios žinios gali padėti kilmės šalies organizacijoms geriau suprasti ir valdyti kultūriškai skirtingas ir nuolat kintančias situacijas, kurios reikalauja ir globalaus mąstymo, ir jautrumo vietiniams reikalams. Labai panašioje situacijoje atsidūrė Lietuvos

³⁶ Į klausimus „Ar palaikote formalius arba neformalius ryšius su Lietuvoje veikiančių NVO nariais?“, „Ar palaikote formalius arba neformalius ryšius su Lietuvos verslininkais?“, „Ar palaikote formalius arba neformalius ryšius su Lietuvos valstybės institucijų darbuotojais?“ atsakiusieji „Taip“.

³⁷ Berthoin Antal Ariane, „Expatriates' Contributions to Organisational Learning“, *Journal of General Management* 26 (4), Summer 2001, p. 62–84.

valstybės tarnyba, šaliai įstojus į Europos Sąjungą, tad informacija iš Europos Sąjungos institucijose dirbančių tautiečių ir jų patarimai įgijo svarbią reikšmę. Nors šiuo atveju išvykusieji – ES institucijų tarnautojai – pagal pareigybių apibrėžimus negali atstovauti Lietuvai, organizacijų mokymasis gali vykti per diasporos tinklus, jungiančius emigravusiuosius su žmonėmis iš kilmės šalies. Tokių ryšių buvimas buvo numatytas dar prieš pradėdant tyrimą, o interviu dalyviai patvirtino, kad jų pažintys su Lietuvos institucijų darbuotojais siekia studijų laikus. Be to, svarbus veiksnys, darantis įtaką išvykusių tarnautojų santykiams su Lietuvos valstybės tarnautojais, yra jų pačių darbo patirtis Lietuvos valstybės tarnyboje³⁸ – jos turi net 48,5 proc. respondentų³⁹. Analizuojant lietuvių Europos Komisijos tarnautojų santykius su Lietuvos valstybės tarnautojais, išskirti keturi aspektai: 1) ryšių pobūdis, 2) bendravimo dažnumas, 3) bendravimo tikslai ir 4) veiksniai, lemiantys sprendimą bendradarbiauti.

Kalbant apie pirmąjį aspektą, didelė dalis respondentų – 46,4 proc. – nurodė, kad su lietuviais kolegomis juos sieja neformalus draugiški ryšiai (žr. 4 lentelę). Taip pat atskleista, jog dalis respondentų su Lietuvos valstybės tarnautojais aptaria profesinius klausimus, nors tai neįeina į jų tiesiogines pareigas – tai galima interpretuoti kaip tam tikros profesinės informacijos perdavimą. Kita vertus, 7,4 proc. respondentų pažymėjo bendraujantys su Lietuvos valstybės tarnautojais išskirtinai tais atvejais, kai to reikalauja tiesioginių pareiginių funkcijų atlikimas, o 40,6 proc. nepalaiko visiškai jokių santykių. Šis faktas neleidžia kalbėti apie plačius ir motyvuotus ryšius tarp Lietuvos valstybės tarnautojų ir lietuvių, dirbančių Europos Komisijoje.

³⁸ Darbo Lietuvos valstybės tarnyboje faktas, kaip ir numanyta, turi įtakos ryšių su Lietuvos valstybės tarnautojais palaikymui gyvenant Briuselyje: analizė parodė statistiškai reikšmingą šių kintamųjų koreliaciją (Cramerio $V = 0,343$; $p = 0,001$).

³⁹ Į klausimą „Ar iki įsidarbindami ES institucijoje esate dirbę Lietuvos valstybės tarnyboje?“ atsakiusieji „Taip“.

4 lentelė. Atsakymai į klausimą „Kokius santykius palaikote su Lietuvos valstybės institucijų darbuotojais?“ (proc.)*

„Bendrauju su Lietuvos institucijų darbuotojais, nes tai įeina į mano tiesiogines pareigas“	27,8
„Su Lietuvos institucijų darbuotojais aptariame profesinius reikalus, nors tai į mano tiesiogines pareigas nepatenka“	14,4
„Lietuvos valstybės institucijose dirba mano draugai ir pažįstami, su kuriais palaikau neformalius ryšius“	46,4
Nepalaiko jokių ryšių ⁴⁰	40,6

* Respondentai galėjo pasirinkti daugiau nei vieną atsakymo variantą.

Antrasis analizuojamas aspektas – bendravimo tarp lietuvių Europos Komisijos tarnautojų ir Lietuvos institucijų darbuotojų dažnumas. Apskritai, remiantis apklausos duomenimis, komunikacija su Lietuvos institucijų darbuotojais nėra labai intensyvi: dauguma respondentų, bendraujančių su kolegomis Lietuvoje (80,4 proc.), susilaukia Lietuvos institucijų darbuotojų kreipimosi rečiau nei kartą per mėnesį, o beveik trečdalis (30,4 proc.) – rečiau nei kartą per metus (žr. 5 lentelę). Kalbant Kuznetsovo terminais, galime matyti tik labai nedidelį posūkį nuo „diskusijų“ link „transakcijų“, nes toks bendradarbiavimas yra veikiau sporadiškas.

5 lentelė. Atsakymai į klausimą „Kaip dažnai į Jus kreipiasi Lietuvos institucijų darbuotojai?“ (proc.)*

Niekada	1,8
Rečiau nei kartą per metus	30,4
Keletą kartų per metus	48,2
Bent kartą per mėnesį	7,1
Bent kartą per savaitę	8,9
Sunku pasakyti	3,6
Iš viso	100

* Dalis nuo respondentų, prieš tai nurodžiusių, jog su Lietuvos institucijų darbuotojais bendrauja.

⁴⁰ Į klausimą „Ar palaikote formalius arba neformalius ryšius su Lietuvos valstybės institucijų darbuotojais?“ atsakiusieji „Ne“.

Vis dėlto pastarieji neigiami rodikliai nesuteikia pakankamai informacijos įvertinti lietuvių EK tarnautojų ir Lietuvos institucijų tarnautojų bendradarbiavimo potencialą: retas bendravimas dažnai gali būti nulemtas ribotos būtinybės kreiptis vieniems į kitus arba žmonių, galinčių suteikti reikiamą informaciją nepažinėjimas ar apskritai nebuvimas – tai patvirtina ir interviu medžiaga. Apklaustųjų suinteresuotumas bendradarbiauti yra išties didelis: net 79,3 proc. respondentų nurodė, kad sutinka arba, esant kreipimuisi, sutiktų bendradarbiauti su Lietuvos institucijų darbuotojais⁴¹. Tai nurodo nemažą didžiosios apklaustųjų dalies motyvaciją ir galimybes megzti tokius informacijos perdavimo tinklus.

Nagrinęjant tarnautojų EK ir Lietuvos valstybės institucijose bendravimo tikslus, taip pat išryškėjo profesinio bendradarbiavimo potencialas. Dažniausiai Lietuvos valstybės tarnautojai prašo informacijos, patarimų, nuomonės ar konsultacijos – tokių prašymų nurodė sulaukę 50,5 proc. respondentų (žr. 6 lentelę). 28,9 proc. respondentų nurodė, jog į juos Lietuvos valstybės tarnautojai kreipėsi norėdami patys pateikti informacijos, patarimų, nuomonę ar konsultacijas. Informantai minėjo keletą sėkmingo bendravimo pavyzdžių ruošiant įstatymus⁴², keičiantis informacija apie teisės aktų rengimo eigą, taip

6 lentelė. Atsakymai į klausimą „Kokiais tikslais į Jus yra kreipėsi Lietuvos institucijų darbuotojai?“ (proc.)*

Prašė informacijos, patarimo, nuomonės ar konsultacijos	50,5
Pateikė informaciją, patarimą, nuomonę ar konsultacijas	28,9
Prašė apginti tam tikrą poziciją ar atstovauti	4,1
Prašė kitų asmenų kontaktų	24,7
Siekė užmegzti ar palaikyti neformalius, draugiškus ryšius	9,3

* Respondentai galėjo pasirinkti daugiau nei vieną atsakymo variantą.

⁴¹ Į klausimus „Kaip reaguojate (reaguotumėte), kai Lietuvos valstybės institucijų darbuotojai kreipiasi į Jus profesinės informacijos, patarimo ar konsultacijos (kai tai neįeina į Jūsų tiesiogines pareigas)?“ atsakiusieji „Mielai bendradarbiauju (bendradarbiaučiau)“ ir „Dažniausiai esu (būčiau) linkęs / linkusi bendradarbiauti“.

⁴² Informantė Nr. 8.

pat ruošiantis Lietuvos pirmininkavimui Europos Sąjungos Tarybai. Tokios informacijos šrautai, nors nedideli, jau nurodo tam tikras „transakcijas“ kilmės valstybei.

Kalbėdami apie ketvirtąjį ryšių su Lietuvos tarnautojais aspektą, interviu dalyviai įvardijo keletą veiksnių, nulemiančių respondentų sprendimą bendradarbiauti (ar ne) su Lietuvos institucijų atstovais, o tarp svarbiausiųjų – darbą su Lietuvai svarbiomis ar su ja susijusiomis bylomis, asmeninius ryšius, prašomos informacijos konfidencialumą ir Lietuvos valstybės tarnautojų suinteresuotumą bendradarbiauti. Kaip matyti iš 7 lentelės, apklausos rezultatai atskleidė nevienodą jų reikšmę Europos Komisijos tarnautojams.

*7 lentelė. Atsakymai į klausimą „Kokie veiksniai turėtų (turi) įtakos Jūsų pasirinkimui ar bendradarbiauti su Lietuvos valstybės institucijų tarnautojais, jei (kai) jie kreiptųsi į Jus?“ (proc.)**

Asmeniniai ryšiai su besikreipiančiu žmogumi	38,2
Įsipareigojimai Europos Komisijai	60,8
Lietuvos valstybės institucijų darbuotojų suinteresuotumas bendradarbiauti	35
Jūsų darbinės veiklos susietumas su Lietuva	37,1
Noras padėti Lietuvai	52,6
Nusistovėję ryšiai su institucija, kuriai atstovauja klausiantis asmuo	16,5
Kita ⁴³	6,2

* Respondentai galėjo pasirinkti daugiau nei vieną atsakymo variantą.

Interviu dalyviai akcentavo įsipareigojimų Europos Komisijai svarbą: neretai dalijimasis informacija su kilmės valstybe tampa labai jautriu reikalu Europos Komisijos darbuotojams, ypač kai kalbama apie konfidencialius duomenis. Tai svarstant, gali būti konfliktiški du pagrindiniai respondentų išskirti veiksniai: didžiausia respondentų dalis (60,8 proc.) nurodė, jog svarbūs yra įsipareigojimai darbo

⁴³ Respondentai nurodė, kad svarbus prašomos informacijos susietumas su jų darbu, jos konfidencialumas, jų turimas laikas ir reikiama kompetencija pagalbai suteikti.

institucijai – Europos Komisijai, o šiek tiek mažiau respondentų (52,6 proc.) kaip veiksnį įvardijo norą padėti Lietuvai. Taigi, tam tikrais atvejais kelią šiems tarnautojams bendradarbiauti su Lietuva gali užkirsti ir Europos Komisijos etikos normos.

Apibendrinus aptartus rezultatus galima teigti, jog nors didžioji dalis apklaustųjų palaiko ryšius (t. y. vyksta nevienkartinis, reguliarus bendravimas ir / ar bendradarbiavimas) su Lietuvos institucijų darbuotojais, šie santykiai dažniausiai yra draugiški ir neformalūs, neapimantys profesinių žinių perdavimo, ir gana reti. Bendrauti darbo temomis kartais užkerta kelią ir svarbus struktūrinis veiksnys – Europos Komisijos konfidencialumo bei etikos reikalavimai. Vis dėlto Europos Komisijos lietuviai yra suinteresuoti tokiu profesiniu bendradarbiavimu, o maža dalis respondentų jau naudojami šiais ryšiais ir perduodami profesinę informaciją bei ekspertizės rezultatus. Taigi, vertinant lietuvių Komisijos tarnautojų dalyvavimą pagalbos Lietuvai tinkluose šio straipsnio teorinio modelio kontekste, produktyvaus bendradarbiavimo užuomazgos – sporadiškos ir menkos, tačiau matomos pozityvios tendencijos ir perspektyvos bendradarbiavimui plėtoti.

3.3. Tapatybė ir motyvuotumas

Y. Kuznetsovas⁴⁴ išskyrė tris motyvacijos rūšis, kuriomis turi pasižymėti emigrantų žinių tinklų dalyviai, kad sėkmingai prisidėtų prie pokyčių kilmės šalyje. Visų pirma, emigravusiesiems turi sektis, jie turi būti gerbiami profesinėje srityje, nes tai leidžia diasporos nariams sukurti žinių tinklus, siekiančius pokyčių ir turinčius išteklių jiems įgyvendinti kilmės šalyje. Bandydami pritaikyti šią teoriją lietuviams ES institucijų tarnautojams, šį bruožą galime numatyti iš anksto: žmonės, norintys patekti į ES institucijų tarnybą, turi parodyti pasiekimus ir gebėjimus konkurse, o pats įsidarbinimo faktas neretai reiškia didelį profesinį (ir materialinį) pasisėkimą. Tai rodo testų patekti į ES

⁴⁴ Kuznetsov, 2006, p. 221–229.

tarnybas sudėtingumas ir faktas, jog atlygis nustatomas taip, kad būtų patrauklus visų valstybių narių atstovams⁴⁵. Antra, diasporos tinklo nariai turi pasižymėti stipria motyvacija tobulėti profesiskai ir ekonomiškai. Šio straipsnio kontekste ši lietuvių ES tarnautojų asmeninė savybė taip pat iš anksto numatoma. Tai patvirtina tiek informantų pasakojimai, tiek 2008 m. atliktas tyrimas⁴⁶, kuriame atskleidžiama, kad pagrindinės priežastys, paskatinusios lietuvius įsidarbinti ES institucijose, yra susijusios su siekiais tobulėti, panaudoti įgytas žinias, įgyti naujų žinių ir patirties. Svarbiausia, emigravusieji turi pasižymėti vidine motyvacija – siekiu tapti didesnio projekto dalimi, prisidėti prie kolektyvinės veiklos nesiekiant atlygio. Ji, pasak Kuznetsovo, kyla iš nacionalinio tapatumo ir siekio išsaugoti tautines vertybes. Kaip dėstė autorius, diasporos įsitraukimui į kilmės valstybės reikalus pereinant iš embrioninio į besivystantį lygį, svarbus tam tikras motyvacijos pokytis: diaspora vadovaujasi nebe individualia nauda, bet didžiavimusi savo tautybe ir kilme, noru įsitraukti į kilmės valstybės gyvenimą⁴⁷. Respondentų atsakymai, aptarti ankstesniuose skyriuose, apskritai nurodo bendrą lietuvių Europos Komisijos tarnautojų suinteresuotumą išnaudoti ryšius Lietuvoje ir norą dalyvauti Lietuvos gyvenime. Tai iš esmės patvirtina ir šiame skirsnyje analizuojami atsakymai į klausimus apie domėjimąsi Lietuva ir apie vertybinį Lietuvos ir lietuviškumo vertinimą.

Domėjimąsi įvykiais Lietuvoje ir Lietuvos Europos politika galima laikyti svarbiu individo lygmens veiksmu, rodančiu ES institucijose dirbančių lietuvių ryšių su Lietuva išlaikymą, tapatinimąsi su kilmės valstybe. Apklausos duomenys parodė, kad 95,9 proc. respondentų domisi įvykiais Lietuvoje dažnai arba labai dažnai⁴⁸. Be to,

⁴⁵ Stevens Anne, Stevens Handley, *Brussels Bureaucrats? The Administration of the European Union*, New York: Palgrave, 2001.

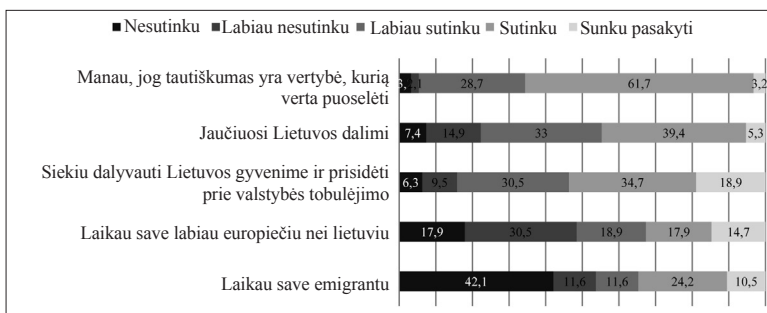
⁴⁶ Viešosios politikos ir vadybos institutas, *Lietuvos institucijų bendradarbiavimo su Lietuvos piliečiais, dirbančiais ES institucijose, galimybių studija*. Tyrimo ataskaitos projektas, Vilnius, 2009.

⁴⁷ Kuznetsov, 2006, p. 222.

⁴⁸ Į klausimą „Kaip dažnai naudojotės šiais informacijos apie Lietuvą šaltiniais?“ bent prie vieno atsakymo varianto nurodė „Dažnai“ arba „Labai dažnai“.

faktas, jog didelė dalis respondentų šią informaciją gauna bendraudami su lietuviais Briuselyje ir Lietuvoje⁴⁹, papildoma ankstesniuose skyriuose aprašytus atradimus: tai rodo respondentų stiprių socialinių ryšių su Lietuva išlaikymą, taip pat – gana aktyvią „diskusijų“ pobūdžio jų tarpusavio komunikaciją.

Kalbant apie vertybinę požiūrį į sąsajas su kilmės šalimi, daugumos respondentų atsakymai vėlgi patvirtino diasporų teorijų teiginius, nes nurodė plačiai paplitusį aiškų respondentų savo lietuviškumo supratimą ir teigiamą vertinimą: 90,4 proc. apklaustųjų sutiko, jog tautiškumas yra vertybė, kurią reikia puoselėti, 72,3 proc. nurodė, kad jaučiasi Lietuvos dalimi, ir net 65,3 proc. respondentų teigė siekiantys dalyvauti Lietuvos gyvenime ir prisidėti prie valstybės tobulėjimo (žr. 1 pav.). Toks siekis, tiesa, visiškai neapsiriboja profesinės patirties ir žinių perdavimu ar pritaikymu Lietuvos naudai. Pavyzdžiui, viena informantė minėjo taupanti pinigus, kuriuos skirs savo gimtojo miestelio vaikams, turintiems mažiau finansinių galimybių tobulėti⁵⁰.

1 pav. Lietuvių EK tarnautojų vertybinis požiūris į Lietuvą ir tautinį tapatumą⁵¹

⁴⁹ Ties klausimu „Kaip dažnai naudojotės šiais informacijos apie Lietuvą šaltiniais?“ 64,6 proc. respondentų nurodė, jog „Gana dažnai“ arba „Labai dažnai“ aptaria Lietuvos aktualijas su draugais ir kolegomis iš Belgijos; 58,1 proc. – su draugais ir buvusiais kolegomis iš Lietuvos.

⁵⁰ Informantė Nr. 5.

⁵¹ Klausimas „Ar sutinkate su teiginiais?“

Įdomu, kad nors šie žmonės negyvena Lietuvoje jau kurį laiką (vidutinė respondentų darbo ES institucijose trukmė – 7,75 metų) ir savo darbu jai neatstovauja, didelė jų dalis (53,7 proc.) nelaiko savęs emigrantais. Nepasitvirtino spėjimas, jog save emigrantais labiau linkę laikyti tie EK tarnautojai, kurie turėjo ilgesnės gyvenimo užsienyje patirties prieš įsidarbindami ES institucijose ir apskritai yra ilgiau gyvenę užsienyje – analizė neparodė statistiškai reikšmingų ryšių. Apskritai, kai informantų buvo prašoma paaiškinti šį paradoksą, interviu medžiaga atskleidė, kad nei psichologiniai, nei fiziniai ryšiai su Lietuva ir lietuviškumu nėra prarandami: Komisijos tarnautojai jaučiasi iš dalies dirbantys ir Lietuvai, aktyviau bendrauja su kitais lietuviais, nei integruojasi į priimančios šalies visuomenę, arba apskritai negalvoja apie šį išvykimą skirtingų nacionalinių erdvių terminais⁵².

Apibendrinus rezultatus, galima daryti išvadą, jog lietuviai Europos Komisijos tarnautojai domisi įvykiais Lietuvoje ir juos seka, o tai tampa svarbiu noro dalyvauti Lietuvos valstybės gyvenime ar bent išlaikyti sąsajas rodikliu. Respondentų atsakymai į klausimus apie vertybes parodė, kad dauguma jų vertina ir siekia išlaikyti lietuviškumą ir nepraranda psichologinių ryšių su kilmės šalimi. Šis atradimas leidžia daryti išvadą, jog dauguma respondentų pasižymi ne tik profesine sėkme ir motyvacija tobulėti, bet ir bruožu, kurį srities tyrinėtojai įvardijo kaip pagrindinį vidinės motyvacijos rodiklį – stipriu nacionaliniu tapatumu.

3.4. Kilmės valstybės politika

Pasak srities autorių, kad diaspora būtų mobilizuota ir kilmės valstybė turėtų prieigą prie individualių emigrantų žmogiškojo kapitalo ir prie jų socialinių profesinių tinklų, ji turi dėti pastangas politinėje, socialinėje ir technologijų srityse⁵³. Dėl to, kaip nurodo ketvirtasis teorinio modelio elementas, svarbu įvertinti ir Lietuvos pastangas

⁵² Informantė Nr. 3, informantė Nr. 8.

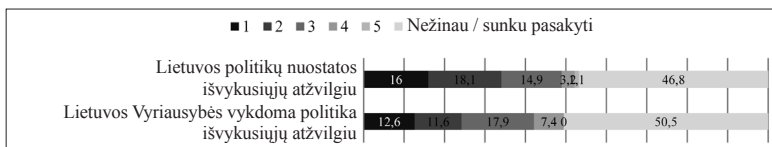
⁵³ Kuznetsov, 2008; Siar, Meyer, Brown.

įtraukti išvykusiuosius į pagalbos valstybei tinklus, kurios sukuria išorinę motyvaciją dalyvauti.

Kalbant apie Lietuvos vykdomą politiką, šiame kontekste svarbus lūžio taškas – 2011 m. Vyriausybės nutarimu patvirtintas 2011–2019 m. programos „Globali Lietuva“, siekiančios įtraukti užsienio lietuvius į valstybės gyvenimą, kūrimas. Prisimenant minėtas dvi išėtis kaip emigravusiųjų žinias, gebėjimus ir socialinį kapitalą pasitelkti kilmės valstybės labui – jų grįžimą arba žinių ir įgūdžių perdavimą per emigrantų tinklaveiką – šiame dokumente matomas politikos posūkis link antrosios galimybės, t. y. „diasporos opcijos“. Kartu perimamos ir šio naujojo diskurso sąvokos: dokumente kalbama apie diasporų ryšius, nacionalinį tapatumą, socialinę tinklaveiką ir protų apykaitos skatinimą. Pasak kūrėjų, „Globali Lietuva“ turėjo tapti pirmuoju dokumentu, pagal kurį būtų „nuosekliai ir kryptingai įgyvendinama valstybės politika, grindžiama abipusišku, pagarba ir partneryste besiremiančiu ryšiu su Lietuvos diaspora, leidžianti užsienio lietuviams išsaugoti tautinį tapatumą ir skatinanti Lietuvos diasporą įsitraukti į valstybės kūrimo procesą.

Be to, tiek užsienio autorių įžvalgos⁵⁴, tiek interviu su lietuviais ES tarnautojais atskleidė, kad svarbu ne tik realios viešosios politikos priemonės, bet ir politikų retorika: tam tikri politikų pasisakymai ir nebūtinai įgyvendinti ketinimai paveikia emigravusiųjų motyvaciją dalyvauti veikloje, skatinančioje kilmės valstybės pažangą. Dėl to išskirta dar viena sąlyga, dėl kurios emigravusieji yra labiau motyvuoti dalyvauti perduodant informaciją ir patirtį kilmės valstybei – tai pozityvus kilmės valstybės vyriausybės vykdomos politikos ir politikų retorikos emigrantų atžvilgiu vertinimas. Taigi, tyrime politikos, politikų veiksmų ir retorikos veiksmingumui atspindėti pasitelkti du pakaitiniai kintamieji: 1) Lietuvos politikos ir politikų retorikos vertinimas ir 2) požiūris į diasporos potencialą panaudoti siekiančią „Globalios Lietuvos“ programą.

⁵⁴ Kuznetsov, 2006; Kuznetsov, 2008.

2 pav. Lietuvos vykdomos politikos ir politikų nuostatų išvykusiųjų atžvilgiu vertinimas 5 padalų skale (1 – „Labai blogai“, 5 – „Labai gerai“)

Apskritai, apklausos rezultatai parodė gana neigiamus vertinimus (žr. 2 pav.). Apklaustieji paaiškino, jog svarbiausi ne su išvykusiais susiję veiksmai, bet vidaus politika. Pasak interviu dalyvių, valdžia siunčia blogus signalus, kad su jos kaita keičiasi ir politikos kryptis, nėra stabilumo ir tęstinumo⁵⁵. Ne vien teigiami vertinimai lydi ir programą „Globali Lietuva“, kuri informantams⁵⁶ buvo panašesnė į vienkartinį bandymą, o ne nuoseklią tęstinę valstybės politiką. Antra, informantai sakė, jog deklaruojami tikslai prasilenkia su veiksmais – „kalbų lygiu“ vyrauja neigiamas emigravusiųjų vertinimas, o realių priemonių, pasiekiančių ir pritraukiančių ar bent informuojančių išvykusiuosius, beveik nėra. Trečia, informantus nemaloniai stebina pernelyg optimistiškas politikų deklaruojamas įsitikinimas, kad anksčiau ar vėliau emigravusieji „patys grįš“. Ketvirta, kai kurie interviu dalyviai ir respondentai teigė, jog trūksta iniciatyvos bendrauti ir bendradarbiauti su lietuviais ES institucijų darbuotojais prieinamiausiu būdu – per nuolatinę Lietuvos atstovybę prie ES ar ambasadą Belgijoje. Keli informantai bei apklausos dalyviai pasigedo ir Lietuvos institucijų atstovų iniciatyvos bendradarbiauti.

Analizė taip pat parodė, kad lietuviai Europos Komisijos tarnautojai labai menkai žino apie pagrindinę išvykusiesiems įtraukti į valstybės gyvenimą skirtą programą „Globali Lietuva“ – net 64,2 proc. respondentų nėra apskritai apie ją girdėję, nė vienas res-

⁵⁵ Informantė Nr. 2.

⁵⁶ Informantas Nr. 7.

pondentas nepažymėjo, jog domisi, kaip ji įgyvendinama⁵⁷. Nors savaime viešosios politikos priemonės žinomumas jos tikslinėje grupėje nereiškia efektyvumo, vienas pirmųjų pagrindinių oficialių „Globalios Lietuvos“ programos uždavinių 2012–2014 m. buvo būtent „Globalios Lietuvos“ sampratos įtvirtinimas, o priemonė – idėjos populiarinimas⁵⁸. Taigi, tokie rezultatai rodo politikos vykdytojų nesėkmę siekiant užsibrėžtų programos uždavinių šioje išvykusiųjų grupėje.

Apibendrinant, nors vidinės motyvacijos veiksnių analizė parodė, jog lietuviai Komisijos tarnautojai atitinka šią prielaidą, kalbant apie išorinę motyvaciją – ketvirtąjį analizės aspektą – Lietuvos politikų nuostatos ir vykdoma politika apklaustųjų atžvilgiu yra neveiksminga ir vertinama gana neigiamai, o pasak interviu dalyvių, kartais veikia ir kaip demotyvuojantis veiksnys. Tai vėlgi verčia kalbėti apie menkas diasporos įtraukimo galimybes.

Išvados: lietuvių Europos Komisijos tarnautojų kaip lietuvių diasporos dalies įsitraukimo perspektyvos

Šis tyrimas koncentravosi į labai siaurą, tačiau šiame kontekste įdomiausią, išvykusiųjų viešojo sektoriaus darbuotojų grupę. Tyrime pateikta analizė suteikė pakankamai duomenų išspręsti tyrimo problemą ir atsakyti į iš kvalifikuotos diasporos teorijos kylantį esminį klausimą: ar yra galimybių, ir jei taip – kokių, lietuviams Europos Komisijos tarnautojams įsitraukti į Lietuvos gyvenimą ir prisidėti prie jos raidos kaip aktyviai lietuvių diasporos daliai. Apklaustos ir interviu duomenų analizė atskleidė prieštarigus rezultatus vertinant

⁵⁷ Atsakymai į klausimą „Kaip gerai esate susipažinę su „Globalios Lietuvos“ – užsienio lietuvių įsitraukimo į valstybės gyvenimą – kūrimo 2011–2019 m. programa?“

⁵⁸ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl „Globalios Lietuvos“ – užsienio lietuvių įsitraukimo į valstybės gyvenimą – kūrimo 2011–2019 metų programos įgyvendinimo 2012–2014 metų tarpinstitucinio veiklos plano patvirtinimo“, *Valstybės žinios*, 2011-10-29, Nr. 130-6150.

įsitraukimo potencialą pagal keturis išskirtus teorinio modelio elementus (žr. 8 lentelę).

Nelengva šiuo atveju vertinti organizacinę emigrantų žinių tinklų aspektą: dauguma lietuvių Europos Komisijos tarnautojų palaiko tvirtus ryšius su Lietuva, o Belgijoje gana gausiai dalyvauja tvirtuose ir plačiuose kilme grįstuose socialiniuose tinkluose, tačiau šie tinklai beveik nekontaktuoja su kitomis diasporos organizacijomis, pavyzdžiui, šiame tyrime apžvelgta „GLL | Global Lithuanian Leaders“. Be to, dažniausiai bendra lietuvių veikla Briuselyje yra susijusi su laisvalaikio leidimu, o darbo reikalais tarpusavyje bendrauja maža respondentų dalis. Taigi, negalime kalbėti ir apie šių tinklų gylį ir įvairiapusiškumą. Dėl to šios emigrantų grupės tinklų organizacinė struktūra užima tarpinę poziciją tarp embrioninės ir besivystančios diasporos tinklo įsitraukimo į kilmės valstybės gyvenimą stadijos.

Kalbant apie lietuvių Europos Komisijos tarnautojų įsitraukimo į kilmės valstybės gyvenimą bruožus taip pat negalima be išlygų daryti išvadų. Pirma, tik nedidelė dalis respondentų aktyviai dalyvauja Lietuvos viešajame gyvenime ar įsitraukia į organizuotą Lietuvai skirtą veiklą, tačiau plėtojami platūs ir tvirti asmeniniai tinklai, išlaikomi seni ryšiai, turėti kilmės šalyje. Antra, nors dabartinis bendravimas ir keitimasis informacija su Lietuvos valstybės institucijų darbuotojais yra labiau sporadiškas, neorganizuotas ir menkas, dauguma respondentų išreiškė nusiteikimą bendradarbiauti ir pagelbėti Lietuvos valstybės tarnautojams. Taigi, negalime tvirtai teigti, kad pereinama nuo „diskusijų“ prie „transakcijų“, sukuriančių apčiuopiamus rezultatus kilmės valstybėje, tačiau matomos gana pozityvios tendencijos.

Atradimai, susiję su vidine šių diasporos tinklų narių motyvacija, yra išskirtinai pozityvūs. Jau ankstesni tyrimai parodė, kad nagrinėjama žmonių grupė pasižymi svarbiu bruožu – motyvuotumu profesinėje ir asmeninėje srityse. Šis tyrimas įrodė ir kito būtino motyvacijos aspekto buvimą: didžiavimąsi savo kilme, tautiškumo vertinimą bei domėjimąsi Lietuvos gyvenimu ir entuziazmą dalyvauti jame. Taigi,

šis vidinės motyvacijos aspektas jau rodo žingsnį link besivystančios diasporos įsitraukimo į kilmės valstybės gyvenimą pakopos.

Galų gale, kalbant apie išorinę lietuvių Europos Komisijos darbuotojų motyvaciją įsitraukti į Lietuvos gyvenimą, tyrimas atskleidė, jog esama situacija vėlgi būdinga labiau embrioninei stadijai. Vyriausybės vykdomos programos emigrantams įtraukti į valstybės gyvenimą šioje grupėje mažai žinomos (ir neveiksmingos, nes žinomumas – vienas vertinimo kriterijų). Tiek Vyriausybės vykdomos politikos, tiek politikų nuostatų išvykusiųjų atžvilgiu šios žmonių grupės vertinimas yra greičiau neigiamas, neretai veikia ir kaip demotyvuojantis veiksnys. Trūksta ir valstybės institucijų iniciatyvos bendradarbiauti.

8 lentelė. *Lietuvių Europos Komisijos tarnautojų kaip diasporos dalies įsitraukimo į Lietuvos gyvenimą pobūdis*

Stadija	Emigrantų (diasporos) žinių tinklai		Dalyvių motyvacija	
	Organizacinė struktūra	Įsitraukimo į kilmės valstybę pobūdis	Vidinė	Išorinė
<i><u>Embrioninė (pradedamos „diskusijos“)</u></i>	Gana platūs bendra kilme pagrįsti tinklai, apimantys didelę dalį lietuvių, tačiau išnaudojami,	Sporadiškas, menkas		Nėra paskatų įsitraukti, kylančių iš kilmės valstybės veiksmų, kai kurie aspektai veikia demotyvuojančiai
<i>Besivystanti (palaipsniui pereinama prie „transakcijų“)</i>	visų pirma, laisvalaikio tikslais		Didžiausias tautybe ir kilme, noras įsitraukti į kilmės valstybės gyvenimą	

Apibendrinus – lietuvių Europos Komisijos tarnautojų įsitraukimas į kilmės valstybės gyvenimą vis dar yra embrioninės stadijos (žr. 8 lentelę); negalima kalbėti apie sėkmingą perėjimą prie apčiuopiamų rezultatų kilmės valstybei duodančių „transakcijų“ dėl gana vienpusiško emigrantų tinklų pobūdžio, sporadiško ir menko įsitraukimo į Lietuvos gyvenimą ir paskatų, kylančių iš valstybės politikos, trūkumo. Vis dėlto tiek apklausos rezultatų, tiek interviu medžiagos analizė parodė, jog didžioji dalis lietuvių Europos Komisijos darbuotojų kuria kilme pagrįstus socialinius tinklus ir nori dalyvauti Lietuvos gyvenime, pasižymi reikiamais vidinės motyvacijos bruožais – vyksta „diskusijos“ ir yra potencialo jas plėtoti. Faktas, kad ilgalaikėje perspektyvoje iš tiesų esama galimybių „transakcijoms“ vykti, leidžia išsivaduoti iš žmogiškojo kapitalo paradigmos požiūrio nagrinėjant šį reiškinį ir ieškoti kitų būdų nutekėjusiems protams sugrąžinti.

Svarbu, kad paskutinį teorinio modelio aspektą – iš kilmės valstybės veiksmų kylančią motyvaciją – pakeisti reikiama linkme ir paskatinti pereiti prie „transakcijų“ turi galimybių Lietuvos politikos formuotojai. „Globalios Lietuvos“ programa iliustruoja perėjimą nuo sieko sugrąžinti išvykusiuosius į kilmės valstybę fiziškai prie diasporos įtraukimo strategijos, ir išvykusiųjų sugrįžimas nebėra matomas kaip vienintelis būdas sugrąžinti prarastus „protus“, tačiau matyti, jog bent jau šioje emigrantų grupėje programa yra visiškai neveiksminga. Viena priežasčių gali būti tai, kad politikos formuotojai dar neįžvelgė diasporos potencialo prisidėti prie Lietuvos viešojo sektoriaus veikimo gerinimo, ypač klausimais, susijusiais su Europos integracija. Apskritai, kaip atskleista tyrime, kad įtraukimas vyktų ir būtų sėkmingas, politika išvykusiesiems, visų pirma, turėtų siųsti aiškų signalą apie tai, kad jų dalyvavimas Lietuvos gyvenime yra laukiamas ir bus remiamas. Šiai žinia neturi prieštarauti ir politikų pasisakymai viešojoje erdvėje. Antra, ji turėtų sklandžiai pasiekti tikslines grupes; „Globalios Lietuvos“ atvejis šiame straipsnyje tirtoje emigrantų grupėje parodė tokios komunikacijos nesėkmę. Trečia, siekiant pritrauk-

ti užsienio lietuvius bendradarbiauti ir apskritai dalyvauti tinkluose, reikia geriau išnaudoti patogiausius būdus – oficialias Lietuvos atstovybes, esančias Belgijoje, ir rodyti iniciatyvą bendradarbiauti su Europos Sąjungos institucijų lietuviams.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

Interneto svetainės

Belgijos lietuvių bendruomenė, „Apie BLB“, <<http://www.belglietuviai.eu/index.php?psl=aboutus&p=1&PHPSESSID=aca47ebd44060a3566375d243299fff1>>, 2014 05 05.

European Commission Directory, <http://ec.europa.eu/staffdir/plsql/gsys_tel.display_search?pLang=EN>.

European Commission, „Permanent officials“, 2014, <http://ec.europa.eu/civil_service/job/official/index_en.htm>, 2014 04 28.

European Commission, Statistical Bulletin – Off & TA: Nationality and DG. Atnaujinta 2014 02 17, <http://ec.europa.eu/civil_service/docs/europa_sp2_bs_nat_x_dg_en.pdf>, 2014 03 03.

Global Lithuanian Leaders, <<http://www.lithuanianleaders.org/about-gll/>>, 2014 03 09.

The World Bank, „Overview: Social Capital“, 2011, <<http://go.worldbank.org/COQTRW4QF0>>, 2014 01 26.

Teisės aktai

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. kovo 30 d. nutarimas Nr. 389 „Dėl „Globalios Lietuvos“ – užsienio lietuvių įsitraukimo į valstybės gyvenimą – kūrimo 2011–2019 metų programos patvirtinimo“, *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 42-1969.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl „Globalios Lietuvos“ – užsienio lietuvių įsitraukimo į valstybės gyvenimą – kūrimo 2011–2019 metų programos įgyvendinimo 2012–2014 metų tarpinstitucinio veiklos plano patvirtinimo“, *Valstybės žinios*, 2011 10 29, Nr. 130-6150.

Literatūra

Aikins Kingsley, Russel Martin, *Diaspora Capital: Why Diaspora Matters for Policy and Practice*, International Organization for Migration, 2013, <<https://www.iom.int/cms/en/sites/iom/home/what-we-do/migration-policy-and-research/migration-policy-1/migration-policy-practice/issues/augustseptember-2013/diaspora-capital-why-diaspora-ma.html>>, 2014 02 09.

Al-Ali Nadje, Koser Khalid, *New Approaches to Migration?: Transnational Communities and the Transformation of Home*, London: Routledge, 2002.

Barcevičius Egidijus, „Emigracija ir grįžtamoji migracija Vidurio ir Rytų Europoje: sėkmės istorija ar žlugusi svajonė?“, Barcevičius Egidijus, Žvalionytė Dovilė (red.), *Užburtas ratas? Lietuvos gyventojų grįžtamoji ir pakartotinė migracija*, Vilnius: Vaga, 2012, p. 31–74.

Berthoin Antal Ariane, „Expatriates’ Contributions to Organisational Learning“, *Journal of General Management* 26 (4), Summer 2001, p. 62–84.

Brinkerhoff Jennifer M., „Diasporas and Development. What Role for Foreign Aid?“, Picard Louis A., Groelsema Robert, Buss Terry F., *Foreign Aid and Foreign Policy: Lessons for the Next Half-Century*, New York: M. E. Sharpe Inc., 2008.

Brinkerhoff Jennifer M., *Digital Diasporas – Identity and Transnational Engagement*, New York: Cambridge University Press, 2009.

Brown Mercy, „Using Intellectual Diaspora to Reverse the Brain Drain: Some Useful Examples“, *Brain Drain and Capacity Building in Africa*, ECA/IDRC/IOM, 2000 (United Nations Economic Commission for Africa, International Development Research Centre, International Organization for Migration), p. 90–106.

Clifford James, „Diasporas“, *Cultural Anthropology* 9 (3), *Further Inflections: Toward Ethnographies of the Future*, August 1994, p. 302–338.

Gamlen Alan, „The Brain Drain is Dead, Long Live the New Zealand Diaspora“. Centre on Migration, Policy and Society. Working Paper No. 10, University of Oxford, 2005.

Georgakakis Didier, „European Civil Service as a Group: Sociological Notes about the ‘Eurocrats’ Common Culture“, Bech J., Thedieck F., *The European Dimension of Administrative Culture*, Baden Baden: Nomos-Verlag, 2008, p. 283–298.

Ghorashi Halleh, Kees Boersma, „The Networked Diaspora“, *Civil Society Magazine*, March 2011, <<http://www.arshsevom.net/zine/?p=8#6>>, 2014 02 09.

Glick Schiller Nina, Basch Linda, Szanton Blanc Cristina, „From Migrant to Transmigrant: Theorizing Transnational Migration“, *Anthropological Quarterly* 68 (1), January 1995, p. 48–63.

Grossman Martin, „Diaspora Knowledge Flows in the Global Economy“, Bridgewater State College, USA, 2010.

Grubel Herbert B., Anthony D. Scott, „The International Flow of Human Capital“, *The American Economic Review* 56 (1/2), March 1, 1966, p. 268–274.

Hooghe Liesbet, „Several Roads Lead to International Norms, but Few Via International Socialization“, *International Organization* 59 (04), October 2005, p. 861–898.

Kalonaitis R., Bacevičiūtė G., Barcevičius E., Pranevičius J., *Lietuvos atstovavimo Europos Sąjungos institucijose poreikio ir galimybių analizė*, Europos integracijos studijų centras, Vilnius: Eugrimas, 2002.

Koinova Maria, „Diasporas and Democratization in the Post-communist World“, *Communist and Post-Communist Studies* 42 (1), 2009, p. 41–64.

Kuznetsov Yevgeny, red., *Diaspora Networks and the International Migration of Skills: How Countries Can Draw on Their Talent Abroad*, Washington: The World Bank, 2006.

Kuznetsov Yevgeny, „Mobilizing Intellectual Capital of Diasporas: From First Movers to a Virtuous Cycle“, *Journal of Intellectual Capital* 9 (2), 2008, p. 264–282.

Meyer Jean-Baptiste, Brown Mercy, „Scientific Diasporas: A New Approach to the Brain Drain“. World Conference on Science, UNESCO – ICSU Budapest, Hungary, 26 June–1 July 1999.

Meyer Jean-Baptiste, „Network Approach versus Brain Drain: Lessons from the Diaspora“, *International Migration* 39 (5), 2001.

Murat Marina, Pistorosi Barbara, Reggio Emilia, „Transnational Social Capital and FDI: Evidence from Italian Associations Worldwide“, *Journal of Economic Development* 36 (4), December 2011.

Putnam Robert, „Social Capital: Measurement and Consequences“, *Canadian Journal of Policy Research* 2, Spring 2001, p. 41–51.

Saxenian AnnaLee, *The New Argonauts – Regional Advantage in a Global Economy*, 2006.

Séguin Béatrice, Leah State, Singer Peter A., Daar Abdallah S., „Scientific Diasporas as an Option for Brain Drain: Re-circulating Knowledge for Development“, *International Journal of Biotechnology* 8 (1/2), 2006.

Siar Sheila V., „Bringing Back what has been ‘Lost’: Knowledge Exchange through the Diaspora“. Centre for Development Studies, University of Auckland, New Zealand, 2007.

Stevens Anne, Stevens Handley, *Brussels Bureaucrats? The Administration of the European Union*, New York: Palgrave, 2001.

Suvarierol Semin, *Beyond the Myth of Nationality: A Study on the Networks of European Commission Officials*, Delft: Eburon Academic Publishers, 2007.

Trondal Jarle, „Beyond the EU Membership-non-membership Dichotomy? Supranational Identities among National EU Decision-makers“, *Journal of European Public Policy* 9 (3), 2002, p. 468–487.

Vertovec Steven, *Transnationalism*, London: Routledge, 2009.

SUMMARY

LITHUANIAN CIVIL SERVANTS AT THE EUROPEAN COMMISSION: A LOOK THROUGH THE FRAMEWORK OF DIASPORA NETWORKS

The article is an initial attempt to analyse the possibility to compensate the brain drain loss of qualified civil servants who left the country for work in the European Union institutions. Emigration of these people has been perceived as an important loss for the Lithuanian public sector. This approach was supported by the traditional human

capital paradigm in migration studies which implied that knowledge and experience were inseparable from physical body, and once a person left his home country, the country lost his human capital. However, the new brain drain theories question this premise and state that expatriates can be engaged with the home country and contribute to its development without being there physically via the transfer of information and knowledge. They introduce another option to reverse brain drain besides repatriation – the so-called diaspora option. This approach has so far been applied to study mostly scientists and businessmen, but expatriates working at the European institutions also meet all the criteria to become the object of intellectual diaspora studies. Moreover, the expatriate civil servants gain valuable knowledge that can improve the operation of Lithuanian institutions. Hence, the article aims to elucidate the preconditions of Lithuanian officials' participation in expatriate knowledge networks and engagement with the development of their home country. The scope of this study was limited to civil servants of the European Commission: this institution is often characterised as an identity-changing organisation with strong supranational values which may imply declining national affiliations of its members.

In the study, discoveries of different authors were combined to create a theoretical tool which was invoked to evaluate the engagement with the home country. It took into account the structure of expatriate social networks; their involvement in the home country; motivation to involve stemming from identity and values; and expatriates' reaction to policies of the home country. Quantitative and qualitative approaches were combined to answer the research question. A survey of Lithuanian officials of the European Commission revealed the general trends, while in-depth interviews helped to contextualise the information related to the Lithuanian networking in Brussels and to better understand the intricate aspects of identity and engagement with the home country.

The results have demonstrated that even though the majority of respondents can be characterised by pride in their nationality, national networking and national affiliations, there is a lack of other preconditions for successful transactions with tangible outcomes for the home country. The national networks of Lithuanian civil servants of the European Commission cannot be characterised by the necessary diversity and lack connections with other diaspora organisations; the current character of their engagement with the home country is rather sporadic and small-scale; finally, there is a lack of incentives for a greater involvement from the home country through targeted policy measures.

PRIEDAS

Interviu sąrašas

Nuoroda tekste	Institucija	Data	Vieta	Pobūdis
Informantas Nr. 1	LR URM	2013 11 21	Vilnius	Akis į akį
Informantė Nr. 2	DG ENV	2013 12 12	Vilnius– Briuselis	„Skype“
Informantė Nr. 3	DG ENTR	2014 02 23	Vilnius	Akis į akį
Informantas Nr. 4	(Buvęs EK darbuotojas)	2013 11 06	Vilnius	Akis į akį
Informantė Nr. 5	OLAF	2013 04 10	Vilnius– Briuselis	„Skype“
Informantas Nr. 6	OLAF	2014 04 22	Vilnius	Akis į akį
Informantas Nr. 7	IAS	2014 05 08	Vilnius	Akis į akį
Informantė Nr. 8	DG COMP	2014 05 13	Vilnius– Briuselis	„Skype“